

Milan Jelínek (Brno)

Implicitnost a explicitnost komunikace a stylu

45

✦ **Кључне речи:**
komunikační implicitnost a explicitnost, implicitně-explicitní konkurence, implicitnost relačních adjektiv, vznik explicitnějších předložek, paralelnost syntaktické koherence a explicitnosti, implicitní povaha metonymií a metafor.

У чланку *Имплицитности и експлицитности комуникације и стила* разматра се супротност између имплицитног и експлицитног начина изражавања са стилистичког аспекта. Под одређеним контекстуалним условима ова средства изражавања могу да постану конкурентним и тако да утичу на објективни и индивидуални стил. С тим у вези ваља размотрити два основна типа ових средстава: језичко-системски и контекстуални. Анализи су подвргнути најважнији примери лексичког и синтаксичког имплицитета.

Ať už budeme pojem stylu definovat jakkoli, sotva může v definici chybět tvrzení, že styl vzniká výběrem z několika výrazových možností. Právem můžeme mluvit o tom, že se každému autorovi projevu nabízí množiny výrazových řešení, kterými lze dosáhnout komunikačního cíle. Úspěšnost komunikace závisí právě na tom, v jakém rozsahu je původce promluvy schopen aktivizovat výběrové množiny uložené v jeho jazykovém povědomí a zdali jeho volba padne na prostředky nejvhodnější. Vzhledem k tomu, že při tvorbě promluvy výbě-

rové prostředky vstupují do výrazové konkurence, můžeme je označit jako prostředky konkurenční neboli výrazové konkurenty.

Je třeba zdůraznit, že pojem konkurenční množiny je mnohem širší než pojem množiny synonymní. Jde o seskupení takových prostředků, které splňují komunikační intenci původce promluvy, a mohou se proto zaměňovat. Přitom se prvky konkurenčních množin mohou lišit sématickými, idiomatickými, expresivními, funkčně stylovými aj. odstíny, které jsou ovšem toho druhu, že nebrání potřebné úspěšnosti

komunikace. Jakmile se však některý prvek množiny dostane do rozporu s komunikační intencí původce promluvy, je z množiny eliminován. Přes značnou úlohu, kterou při sestavování konkurenčních množin hraje subjektivní faktor, máme v nich účinný nástroj pro hodnocení subjektivních i objektivních kvalit stylu (viz k tomu zvl. Hausenblas 1972: 65n.).

Zobecnováním rozdílů mezi jazykovými prostředky, které vstupují do konkurenčních množin, můžeme dospět k typologii konkurentů. Při složitosti jazykových jevů a při rozmanitosti komunikačních situací je to úkol velmi obtížný, jehož řešení se nemůže obejít bez poměrně rozsáhlých průnikových oblastí mezi jednotlivými konkurenčními typy.

Snad nejdůležitějším typem výrazové konkurence je typ, který můžeme označit jako konkurence mezi komunikací explicitní a implicitní. Záleží v tom, že se ke splnění komunikačního záměru nabízí množina řešení, která se liší různým stupněm komunikativní implicitnosti, resp. explicitnosti. Tyto konkurenční prostředky se umísťují na pomyslné ose mezi pólem krajní implicitnosti, který ještě uspokojuje komunikační záměr, a pólem krajní explicitnosti, který se už začíná pocítovat jako komunikační nadbytečnost.

Implicitně-explicitní konkurence jako důležité kritérium pro výklad gramatických a lexikálních jevů a také pro pochopení stavby textu i pro interpretaci jevů stylistických začala k sobě v poslední třetině 20. století poutat pozornost světové lingvistiky. Podstatou protikladu mezi komunikační implicitností a explicitností se zabývali např. K. Hausenblas (1972: 98n.), J. Bellert[ov] (1973: 48n.), C. Kerbrat[ov]-Orecchioni[ov] (1986) a Fr. Štícha (1995: 98n., 204n.). Také já jsem věnoval tomuto problému zvláštní pojednání (1994: 17n.). E. Buyssens (1970:

711n.) ukázal na užitečnost uplatnění implicitně-explicitního kritéria při výkladu konotačních jevů, V. L. Medynskaja (1971: 38n.) doporučila rozbor implicitnosti při analýze struktur syntaktických a T. Givón (1972: 29n.) uvedl implicitnost do spojitosti s pojmem presupozice, který je potřebný při výkladu vzniku výpovědi z větné struktury. Byla publikována řada studií, které řeší úlohu volby postupů implicitních nebo explicitních při stavbě textu, a poznamenáme hned, že implicitně-explicitní zkoumání textu přineslo velmi nadějně výsledky. Z autorů, kteří se zasloužili o zavedení této metody do textologických výzkumů připomeňme alespoň W. Kummera (1973: 96n.) a D. Viehwegera (1979: 109n.). O tom, že zkoumání míry implicitnosti a explicitnosti může přinést důležité poznatky i při komparativním studiu jazyků, podal svědectví E. Lotko (1982: 49n.).

Implicitně-explicitní konkurence ve verbální komunikaci může mít svůj zdroj v konkurenčních prostředcích jazykového systému. Běžná zkušenost z užívání jazyka nás totiž přesvědčuje o tom, že v mnoha jazykových prostředcích jsou ukryty sémantické hodnoty, které zůstávají nevyjádřeny, nebo přesněji řečeno, jsou přítomny v obecnějším významu jazykového prostředku. Implicitnost tohoto druhu, kterou můžeme pojmenovat jako jazykově systémovou, bývá ovšem automatizována, takže si ji účastníci komunikace, pokud užívají mateřský jazyk, ani neuvědomují. Bývají však s ní konfrontováni, jsou-li nuceni komunikovat v cizím kódu, v němž se implicitně-explicitní konkurence realizuje jinak než v systému mateřského jazyka.

I když komparativní otázky nejsou předmětem našeho pojednání, chtěl bych alespoň na dvou příkladech ukázat rozdílnost implicitně-explicitní konkurence v různých jazycích. Je např. známo, že se slo-

vanské jazyky chovají při pojmenování předmětů a jevů implicitněji než němčina, která dává často přednost pojmenovávacím postupům explicitním. Souvisí to s rozdílností slovtvorných systémů. Němčina volí často k pojmenování kompozita, slovanské jazyky upřednostňují deriváty se slovtvorným formantem. Přitom slovanské jazyky mohou derivát nahradit pojmenováním explicitnějším, a to nejčastěji slovním spojením, kde je význam implikovaný v konkurenčním slovtvorném formantu explicitován příslušným lexikálním prostředkem (viz Jelínek 1998: 21n.).

Vezměme jako příklad odvozené substantivum *krajkář*, které se zřetelně člení na základ *krajka* a na formant *-ář*, sloužící k vytváření tzv. jmen konatelských. Široký význam konatelského formantu umožňuje, aby se derivátem *krajkář* pojmenoval jak výrobce krajek, tak i obchodník s nimi. S implicitním pojmenováním může tedy soustěžít jak slovní spojení *výrobce krajek* (a můžeme uvažovat o pojmenování ještě explicitnějším: *tkadlec nebo pletač krajek*), tak i spojení *obchodník s krajkami* nebo *prodavač krajek*. Němčina implicitní slovtvorné řešení ve svém jazykovém systému nemá, proto nabízí jen pojmenování explicitní, která realizuje kompozity *Spitzenerzeuger*, *-wirker*, *-flechter* nebo *-händler*, *-verkäufer*.

Jiný příklad můžeme uvést z oblasti syntaxe. Jak je známo, němčina je dobře vybavena modálními prostředky a čeština svůj modální systém obohatila podle němčiny (přijala dokonce mezi běžné modální prostředky sloveso německého původu *musit*). To umožňuje oběma jazykům, aby modalitu vět vyjadřovaly explicitně. Naproti tomu francouzština postupuje v četných případech implicitně: spoléhá na to, že modální význam vyplyne z větné nebo dokonce textové souvislosti. A tak musíme postavit proti francouzské výpovědi *Rien ne remp-*

lace le vin, ve které je implikována nemožnost děje *remplacer*, německou výpověď s explicitním vyjádřením této nemožnosti: *Nichts kann den Wein ersetzen*. Čeština se bude chovat v podstatě stejně jako němčina, tzn. explicitně: *Nic nemůže nahradit víno*. Ještě lépe ukazuje jazykově systémovou implicitnost francouzštiny proti explicitnosti němčiny a češtiny výpověď s implikovanou nutností nebo patřičností děje. Francouzština dá přednost vyjádření *On admirait sa réflexion sobre*, kdežto němčina příslušný modální odstín explicitně vyjádří slovesem *müssen*: *Man musste die Nüchternheit seines Denkens bewundern*. A čeština by v explicitnosti následovala němčinu: *Musili obdivovat střízlivost jeho myšlení*. Další případy konkurence řešení implicitního ve francouzštině proti explicitnímu v němčině viz u A. Malblanca (1963: 267n.).

Ke konkurenci mezi vyjádřením implicitním a explicitním dochází ovšem i v gramatickém systému jednoho jazyka a právě příklánění se k jednomu nebo druhému druhu výrazových prostředků vede ke stylistickému zabarvování promluv. Při vzrůstající frekvenci implicitních nebo explicitních prostředků, které se řadí do téhož gramatického systému nebo mohou být dány kombinací prostředků lexikálních s gramatickými, lze dokonce mluvit o stylu implicitním nebo explicitním.

Na několika příkladech ze spisovné češtiny můžeme ukázat, jak je možné bez rozšiřování informativních hodnot převádět vyjadřování implicitní v explicitní. Při explifikaci zůstaneme v rámci spisovné češtiny, ale podobnou konkurenci nabízejí i jiné evropské jazyky. Řekněme, že pro nějaký text zvolíme slovní spojení autorovo hledisko. Užitím adjektiva posesivního vztah mezi slovem hledisko a autor komprimujeme, což se nemůže obejít bez syntaktického řešení implicitního. K explikaci

se nabízí několik adjektiv odvozených ze sloves, která charakterizují vztah mezi slovy *hledisko* a *autor*. Tato deverbativní adjektiva musí být ovšem obměněna podle slovo-tvorného a syntaktického vzorce, jehož volba vnáší do vyjádření další explicitnost. Místo slovního spojení *autorovo hledisko* se původce promluvy může rozhodnout pro explicitnější *hledisko vyslovené // vyjádřené // formulované // přijaté* aj. *autorem* nebo též podle kontextových podmínek *hledisko zastávané // hájené* apod. *autorem*. Po stránce informativní zůstávají uvedené varianty zhruba na stejné úrovni jako výchozí spojení posesivního adjektiva s určeným substantivem, ale přece jen je pocítujeme jako explicitnější.

Ze samé podstaty funkce relačních adjektiv vyplývá, že se v jejich obecném významu může ukrývat řada vztahů, které lze v různé míře specifikovat. Můžeme tedy relační adjektiva považovat za prostředky implicitní, k nimž se nabízejí různé explikace v závislosti na povaze vztahu mezi určeným substantivem a jeho atributem. Spojení *stolní deska* je možné nahradit výrazem *deska stolu* nebo explicitnějším *deska u stolu*, kde předložkový pád u čeho vyjadřuje vztah příslušnost k něčemu. V případě potřeby můžeme k dalšímu zexplicitnění výrazu angažovat prostředky lexikální, transformované ovšem do podoby adjektivní: *deska patřící // náležící ke stolu*, *deska tvořící část stolu*. Jiný vztah mezi určeným substantivem a atributem se ukrývá ve spojení *stolní lampa*. Jde zde o vztah místní, který lze vyjádřit předložkovým pádem na čem (*lampa na stole*), ale explikace může vzít v úvahu i účel lampy na označeném místě (*lampa ke svícení na stole*). Účelový vztah je zřejmě dominantní ve spojení *stolní prádlo*, proto dáváme v explicitnějším vyjádření přednost předložkovému pádu pro stůl nebo na stůl. Přitom je možné stupeň

explicitnosti zvýšit vložím lexikálního prostředku: *prádlo na // pro prostírání stolu*, popř. *sloužící k prostírání stolu* aj. Atd.

Potřeba větší explicitnosti při označování vztahů vedla k doplňování systému předložek novými výrazy předložkové povahy, které vyjadřují vztahy jednoznačněji. Spisovná čeština zde postupovala ve shodě s jinými evropskými jazyky, především ve shodě s němčinou, což vyvolalo protesty jazykových brusičů (Jelínek 1999: 102n.). Ve skutečnosti šlo o vytváření konkurenčních množin předložkových výrazů o různém stupni explicitnosti. *Nápis Nemluvte s řidičem za jízdy* obsahuje sice dostatečně zřetelné vymezení okolnosti, ale pro určení časového rámce se přece jenom pocítovala potřeba předložky explicitnější. Danou funkci obsadila nepůvodní předložka *během čeho*. Seznam nových výrazů s předložkovou funkcí, které vyjadřují vztahy mezi větnými členy explicitněji, vypracovala pro češtinu L. Kroupov 1985.

Jak o tom svědčí některé příklady, větší explicitnosti se může dosáhnout dosazením prostředků lexikálních za syntaktické. Vyplývá to již z rozdílného stupně obecnosti u lexika a syntaxe. Jsou však běžné i případy, kdy užití prostředků lexikálního ke zvýšení explicitnosti nepřispívá. Jde o lexikální prostředky mající tak obecný význam, že se vlastně přibližují funkci struktur syntaktických. Napíšeme-li místo *jet pomalu* slovní spojení *pomalou rychlostí*, míru explicitnosti výpovědi nezvýšíme, ačkoli jsme do výpovědi v druhém případě dosadili *slovo rychlost*. Podobně se míra explicitnosti nezmění, řekneme-li o někom, že jí *hltavě* nebo *hltavým způsobem*. A ještě jeden příklad: stručnějšímu vyjádření koupit něco výhodně může konkurovat jen zdánlivě explicitnější varianta *koupit něco za výhodných podmínek* nebo *za výhodných okolností*. Přes zmnožení lexikálních prostředků a jejich obměnu ve

zvolené syntaktické struktury ke zvýšení explicitnosti nedochází, neboť slova jako *rychlost, podmínka, okolnost, způsob* aj. nepřinášejí do vyjádření nové sémantické hodnoty. Proto někteří lingvisté vidí v podobných úpravách výpovědi jen formální proces, který označují jako multiverbizace (např. Jedlička 1969: 93n.).

V některých případech je implicitně-explicitní konkurence jen průvodný jev jiných typů výrazové konkurence. Je tomu tak zvláště při konkurenci mezi syntaktickými útvary nekondenzovanými a kondenzovanými. Tento důležitý typ výrazové konkurence záleží v tom, že se struktury větné převádějí do struktur větněčlenských a že se tím dosahuje zhušťování vztahů v textu. Zároveň se přesouváním vztahů ze schémat větných do schémat větněčlenských uvolňují schémata členská k vyjadřování dalších vztahů, které by jinak musely být odsunuty do struktur nadvětných. Je zřejmé, že primárně zde jde o syntaktickou kondenzaci, ale ta je provázána vzrůstem výrazové implicitnosti.

Jako příklad pro konkurenci mezi vyjádřením kondenzovaným a dekonenzovaným užijeme výpověď z textu pedagogického: *K obecným pojmům musí žáci dospět přes poznání jednotlivých předmětů a jevů.* Syntaktickostylistickým rozbohem zde zjistíme dva kondenzátory: jeden je vyjádřen předložkovým pádem verbálního substantiva *přes poznání*, druhý se obešel bez výrazového prostředku dějového – *k obecným pojmům*. Kondenzátor bez dějového substantiva hodnotíme ovšem jako implicitnější variantu k možnému řešení explicitnějšímu: *k osvojení obecných pojmů*. Právo na takový druh explikace vyplývá z příslušného kontextu: u žáků nejde o vytváření obecných pojmů, nýbrž jen o jejich osvojení z výkladů učitele nebo z učebnic. Menší míra implicitnosti tkví v kondenzátoru vyjádřeném substantivem verbálním:

přes poznání... K dekonenzaci se nabízí několik variant, které se liší menšími nebo většími rozdíly v explicitnosti. My se zde pro stručnost omezíme na jednu z nich: *Mají-li si žáci osvojit* obecné pojmy, musí k ním dospět tak, že *nejprve poznají* jednotlivé předměty a jevy. Vzrůst explicitnosti vyjádření při dekonenzaci je zřejmý. Více o tom J. Vachek (1955: 63n.) a O. Uličný (1969: 138n.).

Významnou úlohu hraje implicitně-explicitní konkurence při výběru syntaktických schémat o různém stupni koherence. Mohli bychom dokonce tvrdit, že koherentnost textu vzrůstá jako důsledek volby vyšší syntaktické explicitnosti. Paralelnost výrazové koherentnosti a syntaktické explicitnosti můžeme ukázat na úryvku textu ze školské učebnice fyziky:

Když je tvar oka zploštělý, zobrazí oko vzdálený předmět D na sítnici, člověk vidí zřetelně. Obraz blízkého předmětu B však vzniká za sítnicí, a proto ho člověk vidí neostře.

Uvedený úryvek textu je koherentní, jak o tom svědčí nejen dost husté sémantické linie obou souvětí, ale zejména explicitní vyjádření vztahů: podmínkového spojkou *když*, odporovacího omezovacího spojkou *však* a důvodového spojovacím výrazem *proto*. *Věta člověk vidí zřetelně* však spojkou opatřena není, ačkoli její vztah k předcházející větě je účinkový nebo důsledkový. Můžeme tedy tvrdit, že v citovaném úryvku textu jsou vztahy mezi větami vyjádřeny kromě jednoho případu explicitně a že paralelně s tím je dosaženo koherentnosti textu, jak to ostatně můžeme v učebním stylu předpokládat.

Ve všech případech, které jsme dosud uváděli jako příklady na implicitně-explicitní konkurenci, připadla menší nebo

větší úloha prostředkům gramatickým, a to zvláště slootovorným a syntaktickým. Běžným zdrojem rozdílů ve stupni implicitnosti, resp. explicitnosti mohou být však samotné prostředky lexikální, i když se jejich vřazování do textu nemůže obejít bez účasti syntaxe. Za implicitní konkurenty můžeme považovat všechny typy vyjadřování eliptického, které umožňují v souhře s kontextem vypouštět jednotlivé větné členy, obsazené ovšem příslušnými prostředky lexikálními (z bohaté literatury o pojmu elipsy viz alespoň Zd. Hlavsa 1981: 110n.). Analýza kontextu nám právě dovoluje, abychom proti elipse postavili prostředky vyjadřující implikovaný význam v různé explicitnosti. Souhra výrazové implicitnosti a kontextu dává podnět k tomu, abychom tento typ implicitně-explicitní konkurence nazvali na rozdíl od typu jazykově systémového typem kontextovým.

Dokumentujeme konkurenci mezi kontextově podmíněným vyjadřováním eliptickým a vyjadřováním explicitním alespoň na dvou výpovědích. V prvním případě chceme sdělit o N., který je učitelem angličtiny, že stále ještě přes svůj vysoký věk svému předmětu učí. Zná-li adresát tyto skutečnosti, postačí eliptické vyjádření N. *ještě učí*. Je však možné rozhodnout se pro vyjádření explicitní: *N. ještě učí angličtinu*, nebo dokonce můžeme připojit implikované místní určení na své bývalé škole. Ještě lépe dokládá závislost implicitního vyjádření na kontextu toto eliptické sdělení: *Z. vystoupil v Jihlavě*. Jde-li o komunikát informující o předvolební agitaci, nabízí se např. explicitnější varianta *Z. vystoupil s předvolebním projevem v Jihlavě* nebo varianta s dalším místním určením *na shromáždění občanů*. Kontext může ovšem směr explicitace podstatně změnit, např. *Z. vystoupil na koncertě v Jihlavě*. Ve vytváření variant o různé míře explicitnosti bychom mohli

pokračovat, ale ve všech případech záleží na intenci původce promluvy, jaký stupeň implicitnosti zvolí. Protože si vybírá mezi různými postupy konkurenčními, rozhoduje se vlastně o stylu svého komunikátu, přesněji řečeno o stylu svého komunikativního chování, které se ovšem realizuje adekvátní volbou prostředků jazykových. Je tedy zřejmé, že styl komunikativního chování je nadřazen stylu řečovému.

Dobře lze rozdíly v implicitně-explicitním chování, které podněcuje volbu příslušného stylu funkčního a v jeho rámci i stylu individuálního, ukázat na zpracování hesel v různých encyklopediích. Před zpracováním hesla se autor rozhoduje, jaký rozsah informativní implicitnosti zvolí, jinými slovy, určuje styl svého chování při výkladu hesla. Třebaže je vázán koncepcí encyklopedického slovníku, nabízí se mu množina řešení s různou mírou informativních dat. Vzdělává-li informativní explicitnost hesla, rostou i nároky na explicitnost výrazovou. Je zřejmé, že autor nemůže splnit svůj úkol bez předběžné odborné průpravy věcné i jazykové (zvláště terminologické).

Implicitní povahu mají výrazy metonymické (z bohaté literatury o metonymii se opírám hlavně o Fr. Novotného 1956: 1n. a R. Jakobsona 1956: 76n.). Vyslovíme-li *výpověď Celá ulice o tom věděla*, implikujeme do výrazu *celá ulice* význam všichni obyvatelé ulice. Za jistých kontextových okolností lze takové implicitní vyjádření nahradit vyjádřením explicitním. Protože mnoho metonymických výrazů je automatizováno, jejich implicitnost si ani neuvědomujeme, ale to nic nemění na skutečnosti, že se i v těchto případech nabízejí konkurenční výrazy explicitní. Implicitnost aktualizáčních metonymií se ovšem stává na pozadí explicitních výrazů zdrojem estetického hodnocení textu. Napsal-li J. Hašek, že byrokratičtí dravci z policejního ředitelství hájí *existenci*

zakroucených paragrafů, zvolil pejorativní pojmenování zákonů a předpisů. Čtenář musí ovšem rekonstruovat vztah mezi trestním zákoníkem a příslušnými zákony, které jsou označeny příslušnými paragrafy. Totéž, co bylo řečeno o metonymiích, platí i o výrazech synekdochických; ostatně v poetikách se často synekdocha považuje jen za jistý druh metonymie. Zexplicitnění zde probíhá po významové linii části předmětu nebo jevu – jeho celost, a proto se spojitost implicitní synekdochy s explicitním vyjádřením pociťuje silněji než u metonymie. Alespoň jeden příklad z prózy B. Hrabala: Po schodech do sklepení skoro každý den sbíhaly *dvě sukně, tyrkysově zelená a atlasově červená*.

Zatímco u metonymií a synekdoch je dosazování explicitnějších konkurenčních výrazů regulováno poměrně zřetelnými vnějšími vztahy, u metafor je regulace explicitnějších způsobů vyjádření volnější. Rozsah a směr zexplicitňování závisí totiž na subjektivním výkladu metafory, která se zakládá na různých vztazích vnitřních, především na vztahu podobnosti (z rozsáhlé literatury upozorňuji zvláště na W. Ingendahla 1971). V každém případě má metafora povahu implicitní, a to buď čistě implicitní, nebo implicitně-explicitní. Implicitnost metaforického vyjadřování můžeme ukázat na úryvku textu J. Havlíčka: Mluvil se ponejvíce o *umění*. Albert *servíroval*, Ondřej mu služebnicky *přihrával lehké míče*, já sám na druhé straně *sítě zoufale odrážel zákeřné rány*. Metaforičnost textu je zde ovšem signalizována první výpovědí, která informuje o tom, že šlo o konverzaci týkající se umění. Druhá, metaforická výpověď už zůstává ve významovém okruhu tenisové hry. Jiný typ metafory, který lze označit jako

implicitně-explicitní, představuje výpověď z románu J. Vejvody, která zachycuje dojmy jedné z postav při pohledu z velké výše: Teď ale před očima zelený kamínek zahrádky v šedé mozaice dvora, jako by čerstvě *vyleštěný flanelem deště, malí broučci parkujících aut* a i z té *výšky zřetelná bílá jizva vodní tříště* na betonu. Text může ovšem obsahovat explikaci metaforického vyjádření, i když se tak v umělecké literatuře děje poměrně zřídka. Příklad z románu K. Světlé, vyjádřený parenticky: *Zatáhlo-li se nebe někdy nějakou chmurou, přišlo jen k dešti (rychtářka ulevovala si totiž ráda pláčem, nešlo-li hned v tu chvíli podle hlavy její)*.

51

Mezi různými typy konkurenčních výrazových prostředků, které se podílejí na charakteristice objektivních i subjektivních stylů a na rozdílech mezi styly individuálními, zaujímá přední místo konkurence výrazů o různém stupni implicitnosti, resp. explicitnosti. Tato konkurence však přesahuje oblast řečovou: autor promluvy se především rozhoduje mezi implicitností a explicitností svého komunikativního chování a teprve v rámci zvoleného postoje provádí výběr mezi prostředky jazykovými. Ty se ovšem zase mohou lišit různou mírou implicitnosti nebo explicitnosti. Nahromadění implicitních nebo explicitních prostředků v promluvě nám dává právo, abychom její styl podle dominantních výrazových prostředků označili jako styl implicitní nebo explicitní. Pro poznání implicitně-explicitní konkurence v komunikátech je třeba vypracovat typologii těchto konkurenčních prostředků a popsat funkce, které plní zejména v objektivních stylech.

zusammenfassung

Σ Implizität und Explizität der Kommunikation und des Stils

Wie bekannt, wird der Stilbegriff gewöhnlich als Resultat der Wahl von Konkurrenzdrucksmitteln definiert. Unter den Konkurrenzmitteln nehmen eine wichtige Stelle diejenigen ein, die sich durch verschiedene kommunikative Implizität, resp. Explizität unterscheiden. Es ist begreiflich, daß dieser Konkurrenztypus eine verhältnismäßig große Aufmerksamkeit der Linguisten auf sich zog.

Es ist zweckmäßig, die implizit-explizite Konkurrenz der Sprachsystemmittel von der kontextbedingten Konkurrenz abzusondern. Das Sprachsystem ermöglicht eine Regulierung der Implizität, abhängig von der Anwesenheit der nötigen grammatikalischen Mittel. Es gibt sogar Unterschiede zwischen einzelnen Sprachen (z. B. slawische Sprachen bieten Derivate an, die impliziten Charakter aufweisen, anstelle deutscher Komposita: tschech. *krajk ř x* deutsch. Spitzenwirker).

Im Artikel sind einige Fälle der Implizität bei der Bildung der Wörter und bei der Anwendung verschiedener syntaktischer Strukturen analysiert. Es wird darauf hingewiesen, daß die syntaktische Kondensierung mit einer Implikation bei der Wiedergabe der Beziehungen verbunden ist, und im Gegenteil, die wachsende syntaktische Kohärenz verlangt einen höheren Grad an Explizität. Weiterhin wird geprüft, wie die Metonymien und Metaphoren mit der Implizität zusammenhängen.

52

Literatura

- Bellert 1973: **Bellert, Irena**. Sets of implications as the interpretative component of a grammar. – In: *Generative Grammar of Europe*. – Dordrecht. – S. 48–68.
- Buyssens 1970: **Buyssens, Eric**. De la connotation ou communication implicite. – In: *Actes du xe Congrès international des linguistes*. – Tome 11. – Bucuresti. – S. 711–714.
- Givón 1972: **Givón, Talmy**. Forward implications, backward presuppositions, and the time axis of verbs. – In: *Syntax and Semantics I*. – New York – London. – S. 29–50.
- Hausenblas 1964: **Hausenblas, Karel**. On the characterization and classification of discourses. – In: *Travaux linguistiques de Prague I*. – Praha. – S. 67–83.
- Hausenblas 1972: **Hausenblas, Karel**. Explicitnost a implicitnost jazykového vyjadřování. – In: *Slovo a slovesnost*. – 33. – S. 98–105.
- Hlavsa 1981: **Hlavsa, Zdeněk**. On syntactical ellipsis. – In: *Linguistica I. Satzsemantische Komponenten und Relationen im Text*. – Praha. – S. 110–128.
- Ingendahl 1971: **Ingendahl, W.** Der metaphorische Prozess. Methodologie zu seiner Erforschung und Systematisierung. – Düsseldorf.
- Jakobson 1956: **Jakobson, Roman**. The Metaphoric and Metonymic Poles. – In: *Fundamentals of Language*. – Gravenhage. – S. 76–82.
- Jedlička 1969: **Jedlička, Alois**. Univerbizace a multiverbizace v pojmenovacích strukturách. – In: *Slavica Pragensia*. – XI. – S. 93–103.
- Jelínek 1994: **Jelínek, Milan**. Konkurence mezi komunikací explicitní a implicitní. – In: *Kształcenie porozumiewania sie*. – Opole. – S. 17–22.
- Jelínek 1998: **Jelínek, Milan**. Boj o kompozita ve spisovné češtině. – In: *Přednášky a besedy z xxxi. běhu Letní školy slovanských studií*. – Brno. – S. 21–31.

- Jelínek 1999: **Jelínek, Milan**. Tažení českých puristů proti novým výrazům s předložkovou funkcí. – In: Sborník prací Filozofické fakulty Ostravské univerzity. Jazykověda. – 3. – Ostrava. – S. 101–110.
- Kerbrat–Orecchioni 1986: **Kerbrat–Orecchioni, Catherine**. L'implicite. – Paris.
- Kroupov 1985: **Kroupov, Libuše**. Sekundární předložky v současné spisovné češtině. – In: *Linguistica*. – XIII. – Praha.
- Kummer 1973: **Kummer, Werner**. Pragmatic implication. – In: *Studies in Text Grammar*. – Dordrecht – Boston. – S. 96–112.
- Lotko 1982: **Lotko, Edvard**. Implicitnost a explicitnost vyjádření obsahových vztahů v polštině a češtině. – In: *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Slavica Olom.* – IV. – Olomouc. – S. 49–56.
- Malblanc 1963: **Malblanc, Alfred**. *Stylistique comparée du français et de l'allemand*. – Paris.
- Medynskaja 1971: **Medynskaja, V. L.** Ob implicitnych strukturach, vyražajuschich nekotoryje sintaksičeskije kategorii v russkom jazyke. – In: *Filologičeskije nauki* 14. – № 3. – S. 38–45.
- Novotný 1956: **Novotný, František**. Co je metonymie. – In: *Listy filologické* 4 (79). – S. 1–7.
- Štícha 1995: **Štícha, František**. Otázky predikátové: inference, implicitnost a explicitní výrazy ilokučních funkcí I, II. – In: *Slovo a slovesnost*. – 56. – S. 98–109, 204–217.
- Uličný 1969: **Uličný, Oldřich**. O polopredikativních konstrukcích z hlediska dvojzákladové transformace a komplexní kondenzace. – In: *Slovo a slovesnost*. – 30. – S. 138–149.
- Vachek 1955: **Vachek, Josef**. Some Thoughts on the so-called Complex Condensation in Modern English. – In: *Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity*. – A 3. – S. 63–77.
- Viehweger 1976: **Viehweger, Dieter**. Semantische Merkmale und Textstruktur. – In: *Probleme der Textgrammatik I*. – Berlin. – S. 195–206.